

KOMMUNIKATIONSMINISTERNS ALIBI

Av sekreterare JAN GILLBERG

Radioutredningens betänkanden har nyligen offentliggjorts. "Man behöver inte vara speciellt visionärt begåvad för att våga förutse, att utredningens kungstankar baserade på Skoglunds flera år gamla bedömning av radio- och TV-verksamhetens villkor, mera är uttryck för hur det varit än för hur det kommer att bli", är den slutsats som sekreteraren fil. kand. Jan Gillberg kommer fram till i denna starkt kritiska analys.

Två betänkanden om sammanlagt närmare 800 sidor blev slutresultatet av radioutredningens drygt fem år långa arbete. Tre kommentarer ger sig omedelbart. För det första: Utredningens sekreterare är att gratulera till ett välskrivet och från många synpunkter intressant aktstycke. Att det inte innehåller några förslag om väsentliga förändringar frånsatt sådant som är självklart och ligger i utvecklingen skall inte utredningen skyllas för. Det är nämligen en följdriktig konsekvens av de pre-

missar för utredningens arbete, som anges i kommunikationsministerns direktiv. Därför blir den andra kommentaren: Den tidigare från många håll levererade kritiken mot utredningsdirektiven har fått ett starkt stöd i själva utredningsresultatet. Och för det tredje: Statsrådet Gösta Skoglund kan känna sig helt tillfredsställd med att tack vare det långt utdragna utredningsarbetet ha fått alibi för sin passivitet under den senaste femårsperioden, när det gällt att medverka till att ge de av statsmakterna bestämda förutsättningarna för en av allmänheten önskad utveckling på radio- och TV-området.

Var utredningen nödvändig?

Efter att närmare ha tagit del av utredningen och där presenterade förslag är det emellertid en fjärde och avgörande reflexion man tvingas att göra. Var denna utredning överhuvudtaget nödvändig? Hade det inte räckt med Skoglunds direktiv? Har inte ledningen för Sveriges Radio AB i själva dessa direktiv tillräckligt mycket att hålla sig till? Hade det inte varit lika bra att ge företagets ledning i uppdrag att i enlighet med dessa myc-

ket instruerande direktiv på bästa sätt lösa olika detaljfrågor liksom problem av mer praktisk natur? Den utredning om radions och televisionens framtida verksamhet och finansiering, som Kungl. Maj:t den 30 december 1959 bemyndigade kommunikationsministern att tillkalla, är nämligen i alldeles exceptionellt hög grad att beteckna som ett beställningsarbete. Någon förutsättningslös prövning av olika former för verksamhetens organisation och finansiering var det aldrig frågan om. Tvärtom har kommunikationsministern redan i de mycket utförliga direktiven formulerat de huvudförslag, som nu mer än ett halvt decennium senare presenteras i den offentliga utredningens form med all den air av auktoritet som sådana utredningar av tradition åtnjuter.

Det har sitt intresse att jämföra de i dagspressen som förstasidesnyheter uppslagna utredningsförslagen med vad kommunikationsministern redan sagt i utredningsdirektiven. I frågan om verksamhetens finansiering ges utredningen inte ens rätt att förutsättningslöst diskutera och ännu mindre att utreda tänkbara alternativ — dvs a) licensfinansiering, b) reklamfinansiering samt c) en kombination av a) och b). Således framhåller Skoglund i direktiven:

”Jag anser, att radioutredningen i sitt fortsatta utredningsarbete bör utgå ifrån, att nuvarande system med ett enda programföretag skall

bibehållas och att betald reklam icke skall förekomma i eller i anslutning till programmen.”

Även i den delikata frågan om hur ”konkurrens inom monopolet” skall kunna etableras har kommunikationsministern redan i sina direktiv angivit ”lösningen”:

”Enligt min mening torde goda möjligheter föreligga att inom ramen för nuvarande system skapa en sådan stimulerande konkurrens. I första hand kommer därvid decentraliseringen av programproduktionen i blickpunkten. Denna fråga har jag berört i ett föregående avsnitt. Här vill jag tillägga, att i den mån program produceras — förutom i Stockholm — även i Göteborg, Malmö och eventuellt också på andra platser, en sådan tävlan är ett faktum.”

Radioutredningen har för sin del utan närmare och förutsättningslös prövning tagit kommunikationsministerns mening för gott. Utredningens förslag eller rättare sagt accepterade av vad direktiven säger i denna huvudfråga har givits följande formulering:

”Kanalkonkurrens mellan P1 och P2 i televisionen bedöms som olämplig och en form av ’geografisk konkurrens’ förordas.”

Mörkläggnig

Den långtgående styrning av utredningens resultat, som denna jämförelse speglar, är anmärkningsvärd utifrån två synpunkter. Dels ger den en uppfattning om hur

en departementschef kan påverka själva debatten i en fråga genom att låta utreda vissa och mörklägga andra delar av ett och samma frågekomplex. Givetvis är detta bl. a. ägnat att göra det omöjligt för riksdagen att som underlag för sitt ställningstagande lägga en förut-sättningslös och allsidig bedömning. Förfarandet är därför uttryck för ett departementsregemente, som inte går att förena med god demokratisk ordning. *Dels* visar den, att Sveriges Radio alls inte står så fritt från kommunikationsministerns beroende, som det av staten dominerade monopolsystemets anhängare vanligtvis är så angelägna att göra gällande. Låt vara med en statlig utredning; som tidsödande omväg har ju Skoglund's direktiv kommit att bli en instruktion till ledningen för Sveriges Radio om hur verksamheten i framtiden bör ordnas. Som en konsekvens av detta framstår själva utredningen som överflödig.

De studierapporter om radio- och TV-verksamhet i utlandet, kalkyler för kostnadsutvecklingen inom svensk radio och TV med mycket annat utredningen innehåller — i och för sig intressanta saker — är rimligen ingenting annat än resultat av ett utredningsarbete, som förutsattes ingå som ordinarie uppgifter inom storföretaget Sveriges Radio. Varje annat svenskt företag, enskilt eller offentligt, av samma storlek torde i varje fall mer eller mindre löpande ägna sig

åt planerings-, kalkylerings- och utredningsverksamhet av det slag det här huvudsakligen är frågan om. Vad som alltså skett är att denna verksamhet lyfts ut ur företaget Sveriges Radio och förlagts till en statlig utredning. Detta förfaringssätt är högst diskutabelt och bör inte gå fritt från invändningar.

Den successiva anpassning till olika utredningsresultat, som en inom företaget gjord utredningsverksamhet skulle ha möjliggjort, har nu i stället ställts på framtiden. Företaget har därigenom inte på ett tillfredsställande sätt anpassat sig till de nya krav, som utvecklingen och med den publiken ständigt ställer. Nu skall man emellertid i ett sammanhang genomföra en rad ofta ganska petitesbetonade förslag, som utredningen aktualiserat och som propositionen i sinom tid i "återgäldad lojalitet" kan väntas vidarebefordra. Ledningen liksom de anställda inom Sveriges Radio är inte att avundas. Man står i dag inför genomgripande organisatoriska förändringar samtidigt som man skall kraftigt bygga ut framförallt TV-programverksamheten och då bl. a. för att ta igen vad som förlorats under de senaste årens mycket måttliga utveckling. Det senare under hänvisning till att "utredning pågår".

Lång väntan

I dryga fem år har radio- och TV-publiken fått vänta på denna utredning eller snarare detta "stöd"

för Skoglunds mening om hur den i Sverige framtida radio- och TV-verksamheten bör ordnas. Under dessa år har ledningen inom Sveriges Radio tvingats att inom ramen för allsköns provisorier söka tillgodose de mest påträngande krav radio- och TV-publiken ställt. Utredningen har även fått tjäna som alibi för statsmakternas ovilja att släppa till licensmedel för att möjliggöra den utbyggnad av programverksamheten, som framförallt TV-jubliken haft god rätt att kräva. En stor del av TV-licensinkomsterna har åtgått till att bygga upp ansenliga överskott att i en mer eller mindre avlägsen framtid komma TV-publiken tillgodo. Vid utgången av budgetåret 1963/64 var överskottet uppe i 159,2 miljoner kronor och har sedan dess fortsatt att växa. Som en jämförelse kan nämnas att den totala anläggningkostnaden för ett sändarnät för ett andra TV-program kan beräknas till c:a 100 miljoner kronor.

Det är att märka, att nämnda överskott är beräknat sedan TV-rörelsen debiterats sändarnätets utbyggnad efter en högst diskutabel kontantprincip — m. a. o. kostnaden för en sändare belastar till 100 procent det år anläggningen tas i bruk. Det är således frågan om fullständiga avskrivningar omedelbart och i ett sammanhang. Vilken annan rörelse anser sig ha råd med något sådant i våra inflationstider? TV-tittarna får emellertid betala

vad detta sätt att handha pengar kostar.

TV-tittarnas missnöje torde emellertid främst vara förknippat till vår internationellt sett korta sändningstid samt avsaknaden av programvalsmöjligheter. Av de 18 väst- och östeuropeiska TV-länder, som utredningen har med i sin internationella översikt, är det endast 7, som har en kortare total årssändningstid än Sverige. Ordningen de 18 länderna emellan är följande:

	Årssändn. tid (tim.)	Avser år
1. Storbritannien	6 600	1962/63
2. Västtyskland	5 400	1964
3. Italien	4 800	1963
4. Sovjetunionen	4 500	?
5. Belgien	3 800	1963/64
6. Östtyskland	3 800	1964
7. Frankrike	3 300	1963/64
8. Tjeckoslovak.	3 000	1964
9. Finland	2 800	1963
10. Schweiz	2 600	1962/63
11. <i>Sverige</i>	2 250	1963/64
12. Irland	2 200	1963
13. Polen	2 200	1964
14. Österrike	2 000	1963/64
15. Nederländerna (exkl. P2)	1 500	1963
16. Ungern	1 500	1963
17. Danmark	1 450	1962
18. Norge	1 000	1963

Tabellen avser endast riksprogram. För flera länder — dock inte Sverige — tillkommer sändningstid avseende regionala program. För

Storbritannien gäller detta 7 000, för Västtyskland 5 000, Tjeckoslovakien 1 000 och Frankrike 700 timmar. Med den kompletteringen framstår Sveriges läge som ännu ofördelaktigare.

Stor TV-täthet

Den i Sverige jämförelsevis korta sändningstiden rimmar dåligt med det svenska folkets stora TV-intresse. Således är TV-tätheten i dag större i Sverige än i samtliga ovan uppräknade länder med undantag av Storbritannien. Vi ligger således i topp när det gäller intresset på efterfrågesidan men i kön när det gäller utbudet av program. Det har i detta sammanhang sitt intresse att konstatera, att i länder med längre programtid än Sverige och vanligen med flera programvalsmöjligheter är TV-reklam tillåten. Belgien och Sovjetunionen utgör de enda undantagen. Det behövs inte några omfattande utredningar för att finna ett samband mellan reklamfinansiering och lång programtid. Inget land i världen har lyckats klara en väsentligt längre årsprogramtid än den nuvarande svenska utan att till dels finansiera verksamheten med hjälp av reklaminkomster.

"Outredda" alternativet i centrum

När utredningen — låt vara helt i enlighet med kommunikationsministerns instruktioner — inte be-

handlar reklamfinansieringsalternativet, måste detta anses som djupt otillfredsställande och det bl. a. med tanke på den tid och de pengar utredningen tagit i anspråk. Sedan utredningen emellertid nu äntligen lagts fram, vad är det då som diskuteras? Jo, det reklamfinansieringsalternativ, som inte fick utredas! T. o. m. utredningens ordförande och sekreterare skjutsas fram i TV-rutan för att mot två prominenta reklam-TV-anhängare argumentera mot det alternativ, som de av kommunikationsministern uttryckligen förbjudits att närmare befatta sig med. När sedan regeringspartiets båda ledande organ, Aftonbladet och Stockholms-Tidningen, öppet gör sig till talesmän för det "outredda" alternativet samtidigt som Skoglunds och av utredningen välvilligt adopterade förslag om "geografisk konkurrens" betecknas som en "död hök" (Stockholms-Tidningen den 23 april 1965), framstår onekligen utredningens titel i en något gäckande dager. Där talas om "radions och televisionens framtid i Sverige". Man behöver inte vara speciellt visionärt begåvad för att våga förutse, att utredningens kungstankar baserade på Skoglunds flera år gamla bedömning av radio- och TV-verksamhetens villkor, mera är uttryck för hur det varit än för hur det kommer att bli.